

מספר הקורס: 6030427

שם הקורס בעברית: תאולוגיה יהודית

שם הקורס באנגלית: Jewish Theology

שנה"ל: תשפ"ג

שם המרצה: ד"ר יצחק ליפשיץ

שם תוכנית הלימודים: התוכנית הבינתחומית בפילוסופיה ובהגות יהודית

משך והיקף הקורס: סמסטר ב, 2 ש"ס

מבנה/סיווג הקורס: סמינר

נקודות זכות אקדמיות: 2 נ"ז

דרישות קדם: במחשבה יהודית מודרנית

מועד שעות הקבלה: יום שני 14:00-15:00

פרטי קשר של המרצה: isaacl@shalem.ac.il \ 0505669122

מטרה

היהדות היא דת פרקטית. שמירת ההלכה היא נשמת אפה, ולפיכך תשומת הלב מופנית לרוב ההלכה, ופחות לנושאים רליגיוזיים אשר נחשבים כמאפיינים דתות אחרות, בעיקר את הנצרות. קורס זה יתמקד בנושאים אלה – אמונה, יחסי אדם-אל, ובסוגיית הרגש הדתי ומקומו.

תיאור הקורס

הקורס יתמקד בנושאים רליגיוזיים אשר חלקם מאפיינים את הדתות בכלל, וחלקם את היהדות. הנושאים שיילמדו הם תיאולוגיית הברית מול תיאולוגיית העקדה, אמונה אינטימית מול אמונה לאומית, יחסי סובייקט-אובייקט בחווייה הדתית, הקדושה, מופעה והגדרותיה.

חובות הקורס והרכב הציון בקורס

- עבודה אחת במהלך הסמסטר (באורך של כ-4 עמודים): 40%
- עבודה סופית (באורך של כ-6 עמודים): 60%

ציון עובר: 60

שיעור א: שיעור מבוא: דיון על הלגיטימציה של התיאולוגיה ביהדות

הדיון יתמקד ביחסי הלכה ותיאולוגיה, והאם יש צידוק להתמקדות בתיאולוגיה בכלל.

קריאת חובה:

אליעזר גולדמן, "גילוי וכיסוי במשנתו של הרב סולוביצ'יק", מחקרים ועיונים, ערכו דני סטטמן ואבי שגיא (ירושלים: מאגנס, תש"ס), עמ' 225-233.

קריאה מומלצת:

ז'ורז' בטאיי, תיאוריה של הדת, תרגם עידו בסוק (תל-אביב: רסלינג, 2008), עמ' 27-52.
Rémi Brague, The Legend of the Middle Ages, tr. Lydia G. Cochrane (Chicago: Chicago University Press, 2009, pp. 73-89).

שיעור ב: תיאולוגיית העקדה

העקדה נחשבת לאחד הדימויים החשובים ביהדות. לעקדה פיוטים רבים והיא נקשרת לאירועים מעצבים רבים ביניהם המוות על קידוש השם. עיקרה הכנעה וקבלת מרות גמורה.

קריאת חובה

שבת פט ע"ב;

תענית ד ע"א;

אבי שגיא, אתגר השיבה אל המסורת (ירושלים: כתר, תשס"ג), פרק שני: "הרב סולוביצ'יק: הגות יהודית לנוכח המודרנה", עמ' 30-58.

קריאה מומלצת:

רונית עיר-ישי "העלייה המחודשת של 'תיאולוגיית העקדה' והשלכותיה המוסריות, ההלכתיות והמגדריות", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, כה תשע"ח, עמ' 273-304.

שיעור ג: תיאולוגיית ברית:

תיאולוגיית הברית מתוארת כמנוגדת לתיאולוגיית העקדה. היא נסמכת על עולם דימויים במקרא המתארים את יחסי עם ישראל והאל כיחסי אהבה של גבר ואשה. כמו כן, הם הולמים טוב יותר את טבעם הביקורתי של אבות האומה כלפי האל. לשתי תופעות אלה מסורת שאיננה פוסקת גם במשנת חז"ל ולאורך הדורות.

קריאת חובה:

שבת פט ע"א;

ברכות לב ע"א;

פיוט "אז בהר המור", ר' שלמה אבן גבירול.

קריאה מומלצת:

דוד הרטמן, מסיני לציון, תל-אביב תשנ"ג, עמ' 35-56.

משה הלינגר, "תיאולוגיית הברית של דוד הרטמן: דגם לסינתזה בין יהדות הלכתית לבין דמוקרטיה ליברלית באורתודוקסיה המודרנית", בתוך: אבי שגיא וצבי זוהר (עורכים), מחויבות יהודית מתחדשת, תל אביב תשס"ב, עמ' 121-169.

אבי שגיא ודב שוורץ, נאמנות ביקורתית, ירושלים תשע"ט, עמ' 76-100.

שיעור ד: הצדקת הדימוי הממשי של האל:

כנגד תפיסות אריסטוטליות שרווחו בימי הביניים, הוצבה תיאוריה המצדיקה את דימוי האל הממשי, הן בקרב חכמי איטליה, הן בקרב חכמי אשכנז. לתפיסה זו מסורת ארוכת ימים עד ימינו, שכפי הנראה רווח הרבה יותר מן התיאוריות ההגותיות הדוגלות בהפשטת האל, בקיום הלכה למעשה של החוויה הדתית.

קריאת חובה:

ראב"ן ברכות סימן קכז

ספר סודי רז"י חלק ב הלכות הנבואה

ספר הרוקח הלכות חסידות שורש קדושת הייחוד

קריאה מומלצת:

יוסף יצחק ליפשיץ, אחד בכל דמיונות: הגותם הדיאלקטית של חסידי אשכנז (בני ברק: הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשע"ה), עמ' 33-61.

שיעור ה: האל האינטימי

המסורת הליטורגית מספר תהילים ואילך, מעלה על נס את היחס האינטימי בין האל והאדם. "קרוב ה' לכל קוראיו". האל נמצא עם האדם במצוקותיו, הנפשיים והפיזיים. אין מבין ממנו לנפשו. תיאור זה חוזר גם במשנת חכמים כאחד מסגולותיו של האל.

קריאת חובה:

הפרקים הבאים בספר תהילים: פרק כז; פרק קמה; פרק כ

ראש השנה, פרק א משנה ב

ראש השנה יח ע"א

שיעור ו: האל הלאומי

כנגד התפיסה של האדם הבודד מול האל, מוצבת התפיסה הלאומית. האל הוא אלוהי ישראל ומכאן אף מוצבת ההיסטוריה של עם ישראל ואלוהיו כתשתית דתית בעלת המשמעות החשובה ביותר.

קריאת חובה:

ספר הכוזרי מאמר א אות כה-סא תרגום, מיכאל שוורץ, עמ' 19-28.

קריאה מומלצת:

עזרא ביק, תפילת שמנה עשרה ויסודות האמונה (ירושלים: מגיד תשע"ד), עמ' 1-28.

שיעור ז: על הקדושה

מאז ספרו של רודולף אוטו, הקדושה, החל דיון המאשר או מבקר את טענתו של אוטו בדבר הנומינזי האחר המוחלט, אל המסתורין והיראה. בשיעור זה נבחן גישות של הוגי זמננו המאשרים או דוחים את אוטו.

קריאת חובה:

רודולף אוטו, הקדושה: על הלא-רציונלי באידיאת האל ויחסו לרציונלי, תרגמה מרים רון (ירושלים: כרמל, תשנ"ט), עמ' 7-28.

קריאה מומלצת:

אליעזר ברקוביץ, מאמרים על יסודות היהדות, ערכו דוד חזוני ויוסף יצחק ליפשיץ (ירושלים: הוצאת שלם, תשס"ד), עמ' 30-84.

שיעור ח: הפרספקטיבה האסתטית של המצוות:

קריאת חובה:

יוסף יצחק ליפשיץ, "טוב טעם ודעת", לקראת אסתטיזציה של טעמי המצוות" רליגיה ד (תשפ"ב), עמ' 70-81.

שיעור ט: האם הקבלה מהווה אלטרנטיבה רליגיוזית לתרבות זמננו

השפעות של תורת הנסתר על ההלכה היו כבר בימי הביניים, אצל חסידי אשכנז ואצל הקבלה הספרדית, ברם המאה השש עשרה הביאה את ההשפעות הרבות ביותר, בעיקר בצפת אך גם באיטליה ומאוחר יותר גם במזרח אירופה. בשיעור זה נעמוד על כמה מהשפעות אלה.

קריאת חובה:

משה חלמיש, הקבלה בתפילה, בהלכה ובמנהג (רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, תש"ס), עמ' 161-179.

קריאה מומלצת:

משה חלמיש, הקבלה בתפילה, בהלכה ובמנהג (רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, תש"ס), עמ' 287-331.

בועז הוס, שאלת קיומה של מיסטיקה יהודית (ירושלים ותל-אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2016), עמ' 121-125.

שיעור י: תפקיד החסידות בכינון החוויה הדתית בזמננו:

החסידות המודרנית ידעה עליות ומורדות ואף פריחה חדשה, בעיקר בקרב ציבור הציונות הדתית. בשיעור זה נדון בנסיבות להתפתחות זו, לביקורת עליה ולתוצאותיה.

קריאת חובה:

דניאל רייזר, "חסידות המאה העשרים וניצני הנאו-חסידים", דעות 54, תשע"ב, עמ' 27-32.

קריאה מומלצת:

תומר פרסיקו, "'הגיע הזמן לשים דגש על הנפש': ההתעוררות הנאו-חסידית בציונות הדתית ומשמעותה", ממשגיח כשרות לנהג הקטר, הציונות הדתית והחברה הישראלית, עורך יאיר שלג (ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2019), עמ' 105-130.

שיעור יא: על המוזיקה הרליגיוזית:

המוזיקה של התפילה איננה נחשבת לבעלת חשיבות זהה למבע המילולי, אבל יש לה מסורת עתיקה, ונדע לה משקל מסורתי רב. בשיעור נבחן את תפקיד המוזיקה בחוויה הדתית.

קריאת חובה:

יוסף יצחק ליפשיץ, אחד בכל דמיונות: הגותם הדיאלקטית של חסידי אשכנז (בני ברק: הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשע"ה), עמ' 168-182.

קריאה מומלצת:

דב שוורץ, כינור נשמת: המוזיקה בהגות היהודית (רמת-גן, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשע"ג), עמ' 89-124; 254-298.

שיעור יב: תיאולוגיה כלכלית:

לתיאולוגיה הכלכלית היסטוריה ארוכת ימים וראשיתה במשמעות אחרת של המילה כלכלה היוונית αἰσθησιολογία אויקונומיה, שמשמעותה ניהול משק בית. בתחילת ימיה של הכנסייה הנוצרית בטאה מילה זו את קביעת המעמד הנכון של השילוש. מאוחר יותר דנה הכלכלה התיאולוגית במערכת היחסים הכלכלית בין האדם ובין האל. במסורת היהודית נתפסת תפיסה כלכלית של היחס לאל כפגומה – "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". בשיעור זה נדון בקביעה זו ובמגבלותיה.

קריאת חובה:

משנה אבות פרק א משנה ג

בבא בתרא י ע"ב

סוטה יד ע"א

קריאה מומלצת:

יוסף יצחק ליפשיץ, כלכלה וערכי היהדות (ירושלים: תשפ"ג), עמ' 151-172

שיעור יג: שיעור סיכום